

часом по-блюзнірському називають виключно „електоратом“), але неможливо зрозуміти подеколи брутальних втручань релігії в політику, а значення підтримки церкви важко переоцінити [1, 28].

1. Берез І. Чи житимемо краще? // Новини Закарпаття. – 1994 р. – 16 квітня. – С. 6.
2. Бондаренко В. Релігія і політика // Людина і світ. – 1998. – №2. – С.25-28.
3. Гаджиев К.С. Введение в политическую науку. Изд. 2-е. – М.: Логос, 2000. – С. 289, 293.
4. Дудар Н.П., Шангіна Л.І. Віра й релігія в житті українців // Національна безпека. – 2000. – №10. – С.83-98.
5. Зінченко А. Чадне кадило (як московська патріархія „не втручалася в політику“) // Українське слово. – 2005. – 9-15 лютого. – № 6. – С. 6-7.
6. Лузан А., Дементієва В. Релігійні елементи в системі легітимації влади // Нова політика. – 2000. – №3. – С. 25-31.
7. Наливайко Дмитро. Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст. – К.: Основи, 1998. – С. 258-259.
8. НБУ ім. В.І.Вернадського. Інститут рукопису. Ф. 304, Дис. № 2395. Першов Васильий "Идея провиденциального назначения России в Греко-славянском мире и выражения ея на Руси с половиной: XV в. до дома Романовых включительно." [1916 г.] – С. 4.
9. Патрік М. Церкви Східної Європи на перехідному етапі свого розвитку // Срібна Земля. – 1994. – 15 січня. – С.13.
10. Політологія у схемах, таблицях, визначеннях. / За заг. ред. І.С.Дзюбка, І.Г. Омищенко та ін. – К., 1999. – С. 147.
11. Салій К. Конфесійний фактор у зовнішньополітичному іміджі української держави // Нова політика. – 2000. – №3. – С. 52-55.
12. Священний Синод заботится об Украине. В Москве намерены обсудить межрелигиозную ситуацию в нашей стране // Киевские Ведомости. – 20 апреля 2000 года. – С. 2.
13. Сьомін С.В. Інтереси національної безпеки України у сфері державно-церковних відносин. // Стратегічна панорама. – 1999. – № 1-2. – С. 117.
14. Филипович Л., Саган О. Релігійна ситуація в Україні: стан і головні проблеми першого півріччя 2004 р. // Людина і світ. – 2004. – №9. – С. 2-12.
15. Церква на старті президентської кампанії в Україні. // Людина і світ. – 2004. – №8. – С. 2-5.
16. Чи буде довіра між церквами? // Неділя-тиждень. – 2005. – 29 січня. – 4 лютого. – С.2.
17. Щоткіна К. В облозі ідеології. // Людина і світ, 2004. – №7. – С.11-13.

SUMMARY

Tetyana Bezeha. INFLUENCE OF THE ORTHODOX CHURCH IN THE POLITICAL LIFE OF UKRAINIAN STATE

The article deals with the influence of the Orthodox church in the political life of Ukrainian state. Author evaluates interactions that have a negative influence over politics in Ukraine, as well over the church. The researcher makes conclusion that church have to control ethical values of politics, and not to be the instrument of ideological and geopolitical influence of some countries over politics in Ukraine.

Данилець Юрій
(м. Ужгород)

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄПІСКОПА НОВОСАДСЬКО-БАЧКЬСЬКОГО ІРИНЕЯ (ЧИРИЧА) НА ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ В 1927-1928 рр.

Православна церква на Закарпатті у першій половині ХХ ст. переживала процес становлення та розбудови. З входженням закарпатських земель до складу Чехословаччини під назвою Підкарпатська Русь, православні вірники отримали право реалізувати свої конституційні права на перехід з однієї конфесії в іншу. Православні громади, що утворилися тут, канонічно належали до Сербської православної церкви (далі СПЦ), тому саме до Белграду було надіслано звернення про призначення на Підкарпатську Русь єпископа. Синод СПЦ призначив у 1920 р. своїм делегатом для православних Підкарпатської Русі Досифея (Васича) – єпископа Нішського. Другим сербським єпископом для православної церкви був висвячений на початку 1927 р. – Іриней, владика Новосадсько-Бачкський, він керував єпархією на протязі одного року. Крім сербської юрисдикції на Підкарпатській Русі з 1923 р. діяли священники та місіонери Празького архієпископа Саввагія (Врабец), що отримав хіротонію від Константинопольського патріарха Мелетія. Патріарх не мав канонічного права висвячувати архієпископа для Чехословаччини, бо там проводила свою діяльність СПЦ.

Діяльність єпископа Іриней на Підкарпатській Русі у 1927–1928 рр. є складна і суперечлива. Розробка даної теми важлива не лише для історії православної церкви в Закарпатській області, вона тісно переплітається з історією Сербської та Чеської православних церков на початку ХХ ст. В останні роки історики отримали змогу досліджувати архівні документи, які не були доступні до цього часу. Це дає можливість підійти до вивчення проблеми з новітніх наукових поглядів.

Дослідження православної церкви за часів правління єпископа Іриней є актуальним з тої причини, що і на теперішній час відсутні узагальнюючі наукові праці з цього питання. Вчені на протязі ХХ ст. звертали свою увагу лише на окремі аспекти в історії православної церкви на Закарпатті, їх розробки були поверховими. Наприклад, в „Истории Православной Христианской церкви...“ дається позитивна оцінка діяльності єпископа Іриней [5, 42]. В 1948 р. у журналі „Православний вісник“ вийшла стаття Я. Галана під псевдонімом П. Закарпатський, присвячена історії православної церкви на Закарпатті [4, 146-157]. Характеризуючи православних єпископів у 20-х рр. ХХ ст., вчений навіть не згадує єпископа Іриней, і не дає оцінку його діяльності. Деякі зрушення в дослідженні цього питання відбулися лише за часів незалежної України. У 1999 р. ігумен Гавриїл (Кризина) видав матеріали богословської кандидатської дисертації, де на мізерній кількості використаних джерел побіжно розглядалося становище православної церкви на Закарпатті у 1927–1928 рр. [1]. Високо оцінив роботу єпископа Іриней прот. В. Максимішинець [7]. По-годуємо з його твердженням, що головна заслуга єпископа Іриней полягає

в тому, що за його сприяння чехословацький уряд почав надавати православній церкві деяку підтримку – субвенцію на утримання єпархії та священників [7, 127]. Причини від'їзду єпископа Іринея з Закарпаття проаналізував о. А. Пекар, ЧСВВ [8]. На його думку, єпископ був змушений покинути єпархію у зв'язку з протидією йому 30 священників – прихильників архієпископа Савватія [8, 117].

В основу дослідження покладено матеріали Державного архіву Закарпатської області (далі ДАЗО – Ю. Д.) у м. Ужгород. А саме, документи із фондів Ф. 2. – Президія Краєвого управління Подкарпатської Русі, г. Ужгород та Ф. 151. – Правление Мукачевской греко-католицької єпархії, г. Ужгород. Характеризуючи вище названі фонди ДАЗО, які складаються з підбірки матеріалів дорадянського періоду, слід зауважити, що вони містять дуже важливі, раніше не досліджені документи. Зокрема це листування з міністерством внутрішніх справ, поліційними, жупанатськими, окружними урядами по питанню організації православної церкви на Підкарпатській Русі та Словаччині в 1920–1930 рр. Окрему групу складають розпорядження Цивільної Управи Підкарпатської Русі по церковним питанням та звіти окружних начальників про релігійний рух в районах.

Метою даної публікації є дослідження конфесійного життя православної церкви на Підкарпатській Русі за часів єпископа Іринея. Предметом нашого дослідження є взаємовідносини єпископа з державними органами та духовенством єпархії; церковна структура та релігійна боротьба між православними та представниками інших релігійних напрямків.

11 листопада 1926 р. в с. Іза були скликані збори представників православних общин Закарпаття, які вирішили просити Собор СПЦ невідкладно прислати на Підкарпатську Русь єпископа, який залишився би тут назавжди, або, принаймні, до тих пір, поки православна церква не буде остаточно організована згідно статуту 1868 р. Крім того збори ухвалили рішення послати в Лігу Націй та сербському міністру іноземних справ М. Нинчичу протест проти незаконних дій уряду Чехословаччини, який порушує законні права православної церкви в Підкарпатській Русі. Того ж дня в Раду Ліги Націй був відправлений меморандум підготовлений О. Геровським – юрисконсультом православної церкви на Підкарпатській Русі. Документ складався з 44 сторінок і 28 додатків – різних розпоряджень чеського уряду по відношенню до православної церкви в Підкарпатській Русі, які збори вважали незаконними. Документ був підписаний наступними особами: В. Гайду та Ю. Пристая з с. Іза, В. Андрашко з с. Білки, Ю. Олексій з с. Нижнє Селище, підстароста І. Ділець з с. Горінчево-Монастирець, В. Величко з м. Хуст та І. Росоха з с. Нижній Бистрий [2, 3]. Після засідання виконавчого комітету 22 листопада 1926 р. О. Геровський та секретар зборів священник Д. Беляков виїхали до Сербії, де в Сремських Карловцях готувался проведення Собору СПЦ. Через деякий час до них приєдналися В. Гайду та ігумен Амфілохій (Кемінь). У цій скарзі православні Підкарпатській Русі заявили протест проти дій уряду Чехословаччини і просили Раду Ліги Націй вступатися за них і зажадати від чехословацького уряду, щоб він не втручався у внутрішні справи православної церкви і визнав її на-

рівні з рештою релігійних віросповідань, що існують в Чехословацькій республіці [2, 7 об].

У тому ж 1926 р. чеський уряд видав закон про православну церкву в Підкарпатській Русі за №122, в якому мовилося: всякий церковний православний приход вважається затвердженою державою, якщо він був зареєстрований настоятелем церкви станом на 1 січня 1926 р. Але, на жаль, цей закон тримався в таємниці до 1928 р., коли чехословацький уряд видав розпорядження за №124, в якому було докладніше пояснено рівноправ'я православної церкви з іншими віросповіданнями в Чехословаччині.

Коли ж всі питання щодо діяльності православної церкви були узгоджені з урядом Чехословаччини, Синод СПЦ прислав обіцяного православний делегації православного єпископа Іринея, який і прибув в Підкарпатську Русь на початку 1927 р.

14 січня 1927 р. він у супроводі секретаря диякона Дамаскина (Грданички) приїхав до Праги, для узгодження всіх умов його перебування в Підкарпатській Русі на посаді керуючого православною церквою [2, 2]. Цього ж дня єпископ Іринея зустрівся з єпископом Чехословацьких земель Гораздом (Павлік), ставлеником СПЦ, з яким обговорив питання діяльності православної церкви в державі та усунення архієпископа Савватія [2, 45].

14 січня 1927 р. з с. Іза єпископ відправив своє перше архієрейське послання і розпорядження до православного духовництва і народу на Підкарпатській Русі. У своєму першому посланні владика говорив, що він „прибув на Карпатську Русь по благословенню Архієрейського Собору Сербської Православної Церкви і з відома уряду Чехословацької республіки, який обіцяв йому надати свою повну моральну і матеріальну допомогу” в справі організації місцевої православної церкви [3, 2].

З огляду на те, що єпископу Іринею було необхідно для організації православної єпархії жити ближче до світських властей, він тимчасово переїхав до Ужгорода, де 15 січня 1927 р. зробив візит губернатору Підкарпатської Русі А. Бескиду, віце-губернатору А. Разсипалу і іншим видним особам, з якими обговорював питання, що стосувалися православної церкви.

19 січня 1927 р. єпископ Іринея приїхав у с. Іза у супроводі архімандрита Олексія (Кабалюка) та архімандрита Матвія (Вакарова) [2, 17]. В селі владику зустріли біля 200 осіб, які біля входу до фару (будинок священника при церкві – Ю. Д.) вивісили напис: „Да розрадується душа Твоя о Господі”. Перший привітав єпископа Іринея від імені православного комітету с. Іза Ю. Пристая. В церкві з вітальним словом виступив ігумен Амфілохій (Кемінь). Під час служби було присутні біля 400 осіб [2, 17 об].

Єпископ Іринея проводив місіонерську роботу серед греко-католицьких вірників та духовенства. Так, за повідомленням Ізянського стражмістра В. Штіга єпископа Іринея в Хусті 21 січня 1927 р. відвідали два уніатські священники з Мукачівщини, які виявили своє бажання перейти в православ'я [2, 35].

Після прибуття до Ужгорода єпископ Іринея почав діяльність по організації православної церкви, прагнучи добитися у чехословацького уряду визначення допомоги (конгруа) православному духовництву на підставі чехословацького закону за №122 від 25 червня 1926 р. Про це свідчить його по-

слання до православного населення від 3 лютого 1927 р. У ньому порушувалося питання утримання православного духовенства. Єпископ Іриней наголошував, що держава, згідно закону від 25 червня 1926 р. забезпечила духовенству певне утримання, але не всі священники змогли отримати допомогу у зв'язку з рядом вимог. Крім того, священники не отримують конгруа до поки епархіальне керівництво не узагальнить і не подасть відповідний кошторис. У зв'язку з тим, єпископ просив священників підготувати і подати до органів влади документи для отримання фінансової допомоги [3, 6].

Активна діяльність єпископа Іриней викликала різку реакцію архієпископа Савватія в Празі. Вже 7 лютого 1925 р. у посланні до духовенства та мирян архієпископ Савватій стверджував, що єпископ Іриней не прийшов на Підкарпатську Русь як пастир, бо має свою область у Сербії [3, 14]. Він переконував вірників, що діяльність єпископа Іриней не принесе на Підкарпатську Русь єдність і мир, а навпаки влаштує розкол ще більшій. Архієпископ Савватій закликав не підкорюватись розпорядженням Іриней [3, 15].

Хоч чехословацька влада і заборонила архієпископу Савватію втручатися до справ православної церкви на Підкарпатській Русі, його прихильники продовжували антисербську агітацію та пропаганду. Про це свідчать численні листи священників до єпископа Іриней. Наприклад, священник з с. Кушниця ієромонах Сергій (Марушко) 4 квітня 1927 р. заявив, що він не визнає владу єпископа Іриней і підкоряється лише архієпископу Савватію [3, 26]. За повідомленням свящ. Георгія Русинка з с. Тернова від 9 лютого 1927 р., в Тячівському окрузі архієпископа Савватія підтримували: архімандрит Боголіп (Церковник) (с. Бедевля), священники – І. Бабич (с. Дубове), Г. Бедзір (с. Калини), І. Кивешлігетій (с. Ганичі), Г. Носа (с. Нересниця), С. Стойка (с. Вел. Крива) [3, 1 об], В. Несух (с. Теребля), І. Бабинець (с. Дулово), В. Немеш (с. Угля), В. Крайло (с. Чумальово), ієромонах Миколай (Мадар) (с. Кричево), М. Салейчук (с. Колодне) [3, 9].

9 лютого 1927 р. єпископ Іриней відвідав православні монастирі в с. Іза та с. Липча [2, 35 об]. 13 лютого 1927 р. відбулася його зустріч з сільською владою с. Іза. Там були присутні: голова православного комітету Ю. Пристай, голова нотарського уряду Ю. Рошкот, піднотар З. Рознай, сільські учителі І. Березанин та І. Богаш, стражмістер В. Штіг і його заступник Й. Крижан. На зборах обговорювалися адміністративні жупні та шкільні питання. Єпископ просив урядників надати йому збірники законів для вивчення та ознайомлення. Крім того єпископ підняв питання про створення руської читальні в селі [2, 43]. Піклувався також єпископ Іриней і про моральне становище православних священників. Наприклад, перед Великоднем 1927 р. поставив вимогу про те, щоб все духовництво сповідалося і причастилося „на підставі законів РПЦ та СПЦ” [6].

28 лютого 1927 р. єпископ Іриней на автомашині у супроводі 2 монахів приїхав у с. Великі Лучки на Мукачівщині. У церкві була відслужена вечірня служба на чолі з свящ. Д. Беяковим, а після чого єпископа привітали місцеві жителі. У своїй промові єпископ Іриней говорив про історію православного руху в Великих Лучках: „пам'ятають ще багато з Вас, я есте були ув'язнені у в'язницях Угорщини, засуджені в Сиготі, але Бог Вас завжди боронив, а тому

будете терпеливі, і отримаєте від Бога заступництво” [2, 61]. Після вечірні єпископ оглянув і схвалив місце для будівництва нової православної церкви [2, 61].

Серед православних сербської юрисдикції також не було єдності. Наприклад, 26 січня 1926 р. у єпископа Іриней виник конфлікт з архімандритом Матвієм (Вакаровим) – настоятелем Свято-Миколаївського монастиря. Причиною тому послужило призначення секретарем Духовної Консисторії монаха Афанасія (Чопика) [2, 35]. Архімандрит Матвій (Вакаров) виступив проти даної кандидатури, бо сам хотів посісти цю посаду. У листах до жителів с. Іза О. Геровський переконував православних вірників, що чеська влада більше не допустить приїзду єпископа Іриней на Підкарпатську Русь. 9 червня 1927 р. з Сербії приїхав секретар Дамаскин, який повідомив, що чеська влада не робить жодних перепон для приїзду єпископа Іриней в с. Іза. За його інформацією, між архімандритом Матвієм (Вакаровим) і О. Геровським та єпископом Іриней виникли суперечності з причини того, що перші були не згодні з лояльним ставленням єпископа до питань церкви на Підкарпатській Русі. З того питання єпископ Іриней скаржився на О. Геровського до Синоду СПЦ. Крім того Дамаскин повідомляв, що архімандрит Матвій (Вакаров) та О. Геровський виступали за відокремлення від сербської юрисдикції і утворення окремої православної церкви на Підкарпатській Русі. У червні 1927 р. Дамаскин розробив статут православної церкви і вислав його на розгляд міністерства, яке передало його до Синоду на затвердження [2, 153].

Єпископ Іриней та секретар Дамаскин велику увагу приділяли освітньому рівню православного духовенства на Підкарпатській Русі. У 1927 р. за їх сприяння на навчання в богословські заклади Югославії виїхало з Хустського округу (нині Хустського р-н) – 5 чол., Тячівського округу (нині Тячівського р-н) – 3 чол., Волівського округу (нині Міжгірський р-н) – 1 чол. [2, 188]. Крім того єпископ Іриней та секретар Дамаскин домоглися відкриття в м. Хуст богословських курсів, які до 1929 р. підготували біля 20 священників [1, 66].

На кінець 1927 р. на території сучасної Закарпатської області діяло 86 православних приходів, 8 монастирів та скитів. За рішенням Синоду СПЦ єпископ Іриней наприкінці 1927 р. був відкликаний із Підкарпатської Русі. На його місце було призначено єпископа Рашко-Призренського Серафима (Івановича), який на початку 1928 р. прибув у довірену йому епархію.

Правління єпископа Іриней припадає на складний і суперечливий період. У другій половині 20-х рр. ХХ ст. православна церква не мала чітко сформованої структури. На Підкарпатській Русі діяли дві юрисдикції – сербська та константинопольська, що вносило хаос та релігійну боротьбу серед православного духовенства та вірників. За короткий час діяльності єпископ Іриней досяг значних результатів. Йому вдалося добитися від чехословацької влади припинення підтримки архієпископа Савватія; уряд розпочав виділяти для православного духовенства фінансову допомогу; населення здобуло змогу здобувати освіту у богословських закладах Югославії; єпископ Іриней домогся вільного переходу із унії у православ'я; було врегульовано питання щодо православних кладовищ; Духовна Консисторія з 1927 р. почала діяти постій-

но, керуючи всіма церковними справами в Підкарпатській Русі у відсутності єпископа.

1. Гавриил (Кризина), игумен. Православная Церковь в Закарпатье (век XX) – К., 1999. – 200 с.
2. ДАЗО. – Ф. 2. – Оп. 2. – Спр. 91.
3. ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 13. – Спр. 599.
4. Закарпатський П. Православна Церква на Закарпатті // Православний вісник. – 1948. – №5. – С. 146-157.
5. История Православной Христианской Церкви для карпаторусских учеников народной и гражданской школы. – Ужгород, 1936. – 43 с.
6. Іриней (Чирич), єпископ. Розпорядження ЕК № 174/27 від 11 квітня 1927 р. (Ужгород) // Поточний архів Мукачєво-Ужгородської православної єпархії.
7. Максимишинец В., прот. История Православной Церкви в Карпатской Руси. – Ужгород: Лира, 2004. – 160 с.
8. о. Пекар А., ЧСВВ. Нариси історії церкви Закарпаття. Єпархічне оформлення. – Вид. друге: – Рим–Львів: Вид-во Отців Василян „Місіонер”, 1997. – 232 с.

SUMMARY

Juriy Danilec. ACTIVITY OF THE BISHOP NOVOSADSKOGO-BACHSKOGO IRUNEJA (CHIRICHA) ON PODKARPATSKOJ RUSSI IN 1927-1928 YEARS

In the article activity of the bishop Iruneja (Chiricha) is examined on Podkarpatskoj Russi in 1927-1928 years on position of managing an orthodox church. On the basis of sources economic and confession position of orthodox Serbian jurisdiction is analysed. The row of reforms of conducted by a bishop fixed positions of orthodox church and provided her equality of rights in the Czechoslovakia state.

Кічера Віктор
(м. Ужгород)

ГОСПОДАРСЬКИЙ РОЗВИТОК МУКАЧІВСЬКОГО ТА ІМСТИЧІВСЬКОГО МОНАСТИРІВ МУКАЧІВСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЄПАРХІЇ В 20 – 30-х рр. ХХ ст.

Після поразки Австро-Угорщини у першій Світовій війні (1914–1918 роки) та її розпаду (жовтень 1918 року) постало питання приналежності Закарпаття до певної держави. Але, на жаль, ця приналежність була визначена не населенням Закарпаття, а зовнішніми силами. Так, зокрема, 10 вересня 1919 року Закарпаття за Сен-Жерменським договором входить до складу Чехословаччини.

Звичайно, що входження Закарпаття до іншої держави змінювало ситуацію в цілому і зокрема для монастирів Мукачівської греко-католицької єпархії. Так, згідно перепису 1921 року на Закарпатті проживало: 54,8% греко-католиків, 15,3% іудеїв, 10,9% євангелістів, 10% православних, 0,1% римо-католиків тощо [1]. Зважаючи на все це, Чехословацький уряд не змішовав Австро-Угорське законодавство, що полягало в специфіці історичного розвитку Закарпаття – значному впливові церкви на всі сторони суспільно-політичного життя [2]. До речі, немалу роль в цьому відігравали й монастирі.

Актуальність даного дослідження обґрунтовується необхідністю показати роль монастирів не лише в релігійному, але й в суспільно-економічному житті. Крім того, відсутні загальні праці з даної проблеми, що, безумовно, робить її необхідною для дослідження.

Метою є показати економічне становище монастирів та дати їх порівняльну характеристику. Крім того, слід з'ясувати умови в яких відбувався розвиток монастирів.

Завдання даної роботи, на основі джерельних матеріалів, дослідити один з етапів господарського розвитку двох монастирів порівнюючи з попереднім періодом.

В основі даного дослідження лежать джерельні матеріали. Робота написана на основі архівних матеріалів Державного архіву Закарпатської області в м. Берегово. Базою для дослідження є фонд 64 – Мукачівський монастир (1360 – 1945 рр.), де зустрічаємо, перш за все, інвентарні описи обидвох монастирів та інші цікаві документи. Серед літератури використано працю ужгородських науковців “Нариси історії Закарпаття” та стаття отця А. Пекаря “Греко-католицька церква під час окупації Закарпаття (1934–1944)”, де є деякі матеріали з даної проблеми.

Та все ж таки зміни в релігійному законодавстві були: 14 квітня уряд республіки прийняв закон № 220 про ліквідацію коблини та роковини в Закарпатті як пережиток феодально-кріпосницького устрою [3]. Звичайно, що все це відчутно вдарило по економічній спроможності монастирів, але держава обіцяла відшкодування.

Як бачимо, Чехословаччина, на відміну від Австро-Угорщини, не